

Bilim İnsani ve Entelektüel Özellik

İsmail Aydoğan¹

Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, KKTC

Özet

Bu çalışmada bilim ve bilim insanlarının temel özellikleri entelektüel nitelikle ilişkilendirilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Entelektüel bilim insanının bilimsel uğraşısı, toplumsal ve siyasal sorumluluğu temelinde liderlik özelliği vurgulanmıştır. Sosyal, kültürel ve kişisel yaşamında bilimsel özelliğinin bir duruş sergileme amacı gütmemesinin temelinde, ilkesel anlamda bir yaşam tarzı oluşturmasının zorunluluk olduğu üzerinde durmuştur. Ayrıca siyasal iktidarla bağının hangi temeller üzerinde olması gerektiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Bilim insanı, Entelektüel

Scientists and Intellectual Posture

Abstract

This paper explores basic qualities of science and scientists emphasizing their intellectual characteristics. The following issues were discussed in this study: leadership skills on the basis of social and political responsibilities; adopting an intellectual posture, and ethical considerations in relation to political affiliations.

Keywords: Science, Scientist, Intellectual

Giriş

Bilim, herhangi bir biçimde düzenlenmiş doğru bilgiler bütünüdür. Özellikleri açısından ise bilim olgusaldır, doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenebilir olguları dile getirmektedir. Mantıksaldır ve her türlü çelişkiden uzak, kendi içinde tutarlıdır. Nesnel, objektif ve eleştireldir. Ayrıca bilim, genelleyici, seçici ve arayıcıdır (Yıldırım 1996: 19). Sürekli değişme, gelişme ve ilerleme halinde olduğu için de dinamiktir (Arslan 2002: 64-67).

¹ iaydogan@gau.edu.tr

Bilimin uygulama ve sonuçları yaşamın her alanını etkilemektedir (Yıldırım 1996: 15). Otoriteye dayalı gerçeğin yerini alan bilimin (Warburton 2000: 123), tarih, toplum ve birey olmak üzere üç boyutu vardır. Tarih boyutu, bilim insanlarının nasıl çalıştığı, buluşlarını nasıl oluşturduğu, bunları yaparken ne gibi zorluklarla karşılaştıkları, bir bilim sorunu için kaç bilim insanının ne gibi önerilerde bulunduğu, hangilerinin başarılı, hangilerinin neden başarısız olduğunu oluştururken; toplumsal boyutu, bilim insanlarının kimlerden, neden ekonomik destek aldığı, gündemlerini nasıl belirleyip liderlerini nasıl seçtikleri, kendi aralarında nasıl bir toplumsal ilişki olduğu, bilime nasıl hizmet ettikleri oluşturmaktadır. Üçüncü boyut olarak birey, bilimsel sorunlarla baş başa olan kişidir. Bu birey, ruhsal, toplumsal, kültürel ve ahlaksal sorumlulukları olan bir kişi olmalıdır. Bilimi anlamak için bu üç boyuta birbirleri ile olan ilişkileri açısından bakmak gerekir (İnam 1999: 44-48).

Bilgi bir varlık olarak işlevini yerine getirirken, bilen varlığında bir değişme olmaktadır. Bilim insanı, araştırmalarını yaparken bilimle uğraşmayan bir kişinin bilgisinden nitelik ve nicelik olarak farklı bir bilgiye sahip olmaktadır (Huxley 1996: 7-8).

Bilim İnsanı

Bilim insanı evrensel düşünen, objektif, ahlaki sorumluluğu yüksek, aydınlanmış, öngörüsü yüksek, tüm insanlığa ve doğaya karşı sorumlu, eleştiriye açık ve gerçeği söyleme cesaretine sahip kişidir (Ortaş 2004). Yıldırım'a (2006) göre ise bilim insanı, gerçekleri ve doğruları ortaya koyan, gerçek ve doğrulardan sapmayan, taviz vermeyen yüksek karakterli kişi olarak tanımlanabilir. Bilim insanının belli başlı özelliklerini Aydın (2000: 39) şöyle sıralamaktadır;

1. Bilmede insanın bütünlüğünü görme: İçer kapalı bir hayat anlayışını bir süreç içerisinde yumuşatır ve böylece ufkun genişlemesini, dayanışma duygusunun artmasını sağlar.
2. Dil duyarlılığı kazanmak ve analitik çalışma yapmak: Özellikle sosyal bilimci olan bir akademisyenin kazanması gereken niteliklerden biri analitik çalışma gücü ve yetkinliği kazanmadır. Bunun içinde anadili de dâhil dili iyi öğrenmek ve dil duyarlılığı kazanmak önemlidir.
3. İnsanlığın tarihiliği-Bilginin göreceli bilincine sahip olma.
4. Nedenselliği kurma.
5. Şüpheli tavır ve eleştirel anlayış kazanma: bilim insanının temel özelliği eleştirel düşünmedir.

Bilim insanlığı bir yaşam biçimi olup kendini aşma ve evrenselleşmiş kişi özelliğidir. Bilim insanı özel bir yaşam tarzına ve disiplinine sahip, herkesten fazla toplumsal sorumluluk taşıyan ve evrensel dili kullanan ve evrensel bir kimliği olan,

gerçekçi, olaylara saygılı ve her olayın bir sebepten dolayı oluştuğunu bilen kişidir. Ayrıca sürekli bir arayış içerisinde. Sürekli doğruyu arar, bulguları çarpıtmadan her şeyi olduğu gibi yansıtır. Bilim insanının sorumlulukları sadece laboratuvar ve kütüphane kapılarının arkasında kalırsa toplumu yeterince aydınlatamaz. Bilim insanı kendini sadece teorik çalışmalarla sınırlı tutmayarak zaman zaman bunu topluma sunarak, topluma hizmette bulunmalıdır. Bilim insanı hümanist ve evrensel kişiliğinden dolayı farklı yaşam biçimlerini daha iyi anlar, onlara yardım elini uzatmaktan çekinmez. Eleştiri ve özeleştiriye açık, başta kendi çalışmaları olmak üzere olaylara ve olgulara tarafsız yaklaşarak, nesnel bir şekilde inceler, araştırır ve sorgular. Ayrıca araştırmaya başlamadan önce ve sonra bütün ayrıntıları irdeler ve sorgular, araştırma sonuçlarını değerlendirirken yapılmış olan yanlışlık ve yanlılıkları açık bir şekilde belirterek kamuoyuna duyurur. Bilim insanı tarafsız ve bağımsız karar verebilir, gerektiğinde düşüncelerini mevcut anlayışla bağdaşır bağdaşmayacağı konusunda açık, net ve özgürce ifade eden seçkin ve özel kişidir. Yani bilim insanlığı bir yaşam biçimidir (Unakan 2006).

Ayverdi'ye (1969: 56–58) göre bilim insanının temel özellikleri arasında; sorunu doğru ortaya koyabilme, sezgi, doğru ve çabuk yargı ve seçim, sorunu doğru çözümlene yeteneği, yürürlükteki yöntemleri etkin kullanma, yöntem kurma ve geliştirme, bilgi derleme ve iletim yöntemlerini çabuk seçme ve etkin kullanma, olumlu başarı isteği, insanlığa hizmet duygusu, olumlu şüphecilik, meraklı, dikkatli ve uyanık olma, araştırmacı bir ruha sahip olma, olaylara üçüncü bir gözle bakabilme, içinde bulunduğu her durumda ve ortamda çevresini inceleyebilme, yargılayabilme ve en son olarak yaratım gücüne ve teoriyi uygulama alanına aktarma yeteneğine sahip olma gelmektedir.

Kongar (1997: 15–16) ise bilim insanının özelliklerini şöyle sıralamaktadır;

1. Bilim insanı, teknolojik değişimin hızlandırılmasına çalışırken bu teknolojinin içinde yaşanılan doğayı ve öteki insanları tahrip edecek biçimde kullanılmasına karşı çıkmalıdır.
2. Bilim insanı, her ideolojinin somut amacının insanın mutluluğu olduğunu aklından çıkarmaksızın, soyut amaçlar uğruna insanların birbirine baskı yapmasına ve yok etmesine karşı çıkmalıdır.
3. Bilim insanı, insanın ve doğanın güzelliklerinin yansıtan bütün sanat ve edebiyat etkinliklerinin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına doğrudan destek vermelidir.

Bilim insanının diğer bir özelliği ise tarafsızlıktır. Ancak Başkaya (1996: 15), bilim insanının tarafsız olması gerektiğinin söylenmesinden kasıtın gerçek tarafsızlık değil, iktidar sahipleri ve destekçilerinin istemediklerini söyleyerek bunları tartışmaya açmak olduğunu belirtmektedir.

Entelektüel

Bilim insanının özellikleri arasında en önemlisi entelektüelliktir. “Intellectual” kavramı 1898 yılında ilk kez Fransa’da kullanılmıştır. Entelektüellerin belirli bir grubu bulunmasa da her toplumda bulunmakta ve belli bir görev üstlenmektedirler; bu görev gizlenmek istenen gerçeği açığa çıkartmaktır (Başkaya 1996: 13). Entelektüelin asıl görevi, tüm halkı bir kenara itip devlete bağlılıklarını bildirmek değil, baskılar karşısında görece bağımsızlığını koruma arayışına girmektir. Entelektüel, iktidara karşı hakikati söylemeye çalışan kişidir. Bu açıdan, entelektüellerin ne yüksek mevkilerde eş-dostları, ne de resmi makamlarda itibarları vardır ve yalnızdırlar. Entelektüelin belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanıtı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme becerisine sahip olan birey olması merkezi bir önem taşımaktadır (Said 1995: 14–27).

Kurulu düzenin devamı, ideolojik bulanıklığın sürdürülmesine, bu düzenin değişmezliğini kabullendirmek amacıyla üretilen düşüncelerin egemen kılınmasına bağlıdır. Entelektüel, egemen sınıfın gizli kalmasını istediği şeyleri açığa çıkarmaya çalışır. Gerçeğin saptırılmış şeklini kabullenmeye razı olmaz. İktidardakilerin empoze etmekten çıkarı olduğu bir “toplumsal değerler” sistemine baş kaldırır. Gerçekten yaşanmış olan ile yaşadığı varsayılan gerçeğin saptırılmış ya da “resmi versiyonu” arasındaki uyumsuzluğu ortaya çıkarmayı kendine iş edinir. Egemen olan sınıfların ve devletin her politika ve uygulamalarını eleştirir. Eleştirilerinde hiçbir yasağa, tabuya itibar etmez. Sorunları ulusal değil evrensel bir şekilde ele alıp eleştirmeye çalışır. Entelektüellerin en önemli özelliği diplomaya sahip olmaları ya da belirli meslek gruplarına dâhil olmaları değildir. Entelektüeller, daha çok bilimsel bilgiye sahip olmalarının yanı sıra, farklı olmalarının sebebi, onların siyasal iktidar ve destekleyicilerinden bağımsız olması ve onun karşısında eleştirel bir tavır sergilemesidir. Entelektüel siyasal iktidarla geçinemeyen, bu yönde zihinsel ve ahlaki bir eğilimi olan ve bu eğilime uygun davranabilme, tavır alabilme yeteneğine sahip olan kişidir (Başkaya 1996: 13–14).

Entelektüel bireysel bir iş, bir enerji, kendi dili ve toplumu içinde bir dizi sorunu bir taraf olarak, net bir şekilde kendine dert edinen kişidir. Bu sorunların hepsi son safhada aydınlaşma, özgürleşme ve dolayısıyla özgürlükle bağlantılıdır. Entelektüele yönelik tehdit dünyanın batısında ya da doğusunda olsun üniversiteden, varoşlardan veya basın ve yayın evlerinin aşırı ticarileşmiş olmasından gelmez. Asıl tehdit “profesyonelizm”den gelir. Profesyonelizm, bir entelektüel olarak yapılan işi geçim kaygısı ile “pazarlanabilir” ve “prezentabl” olmak uğruna “etliye sütlüye karışmadan” apolitik ve nesnel olmaktır. Günümüz toplumu da entelektüeli bazen ödül vererek bazen de eleştirerek onun alanında uzman bir profesyonel olması gerektiğini söylemektedir. Entelektüelin kamu gündeminde sıkıntı verici sorunlara ve doğmalara karşı çıkan, hükümetin veya büyük şirketlerin kolay yoldan adamı olmayan, devamlı unutulmuş sorunların veya göz ardı edilen kişilerin temsilcisi olma gibi bir rolü vardır. Entelektüeller temsil

etme sanatını görev edinmiş bireylerdir; bu görev kamunun önünde gerçekleştiğinden, riskli, cüretli ve kırılabilir olduğu ölçüde önemlidir. Entelektüel taraf tutma ve yalnızlık arasında bir yerde olduğu için bu hiç kolay bir iş olmaz. Gerçekleri açığa çıkartmak, görmezden gelinen bağlantıları bilinir hale getirmek ve bazı durumlarda alternatif eylem tarzı önermek entelektüellerin görevidir. Eğer entelektüel taraf tutacaksa bu zayıf olanlar ile temsil edilmeyenlerin tarafıdır. Entelektüellik romantik bir idealizm, insanları sakinleştirme ya da uzlaşma oluşturma değil, ciddi anlamda hazır klişeleri kabullenmemek ve tüm varlığını ortaya koymak demektir. Aslında sadece iktidarın politikalarını eleştirmek sorunu ile aynı anlamda değildir. Kalıp fikirlere karşı bir görev edinme, istikrarlı bir gerçekçilik, dinamik bir akıl gücüne sahip olmayı gerektirmekte, bu da insanı diri tutmakta ve zenginleştirmektedir (Said 1995: 27-75).

Foucault'a (2000: 14-32) göre entelektüel, bilgisini, uzmanlığını ve hakikatle ilişkisini siyasi mücadele alanında kullanan kişidir. Entelektüel evrensel bir hakikatin bilincine sahip olduğu için, kitlelerden ayrı bir yerde durur ve evrensel bir sözcü niteliği alır. Kitleler eksiksiz ve açık seçik olarak entelektüellerin bildiğinden daha çok şey bilmektedirler ve bilmek için entelektüellere ihtiyaç duymamaktadırlar. Fakat görüşlerini ifade etmede bazı engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu ise iktidar sistemidir. Entelektüelin rolü, hakikati söylemek için "biraz öne veya biraz yana" çıkmak değildir; daha çok iktidar biçimlerine karşı mücadele etmektir.

Said (1995: 71, 72) Jacoby (1987)'ye dayanarak; Amerika'da akademik olmayan entelektüelin tamamen ortadan kalktığını, onun yerini de kendilerinden başka kimsenin anlamadığı bir mesleki dil ile konuşup yazan, ürkek üniversite üyelerinden oluşan bir grubun aldığını söylemektedir. Günümüz entelektüeli, garantili bir kazancı olan ve dersane dışındaki dünyayla alakası olmayan ve kendi halinde yaşayan, kendi alanının uzmanı kişi olup çıkmıştır. Bu tür insanlar evrensel değil sadece akademik kariyer peşindeki kişilerdir.

Sonuç

Bilim insanı, olgu ve olayları bilimsel düzlemde inceleyip analiz eden, değerlendiren kişidir. Bunun yanı sıra bilim insanının vazgeçilmez özelliklerinin başında entelektüel nitelik gelmektedir. Entelektüel bilim insanı, yanlışlıklar karşısında dimdik durarak, bireyin öz haklarının savunucusudur. İktidarın, menfaatin ve hakim gücün karşısında hem kendisini ve toplumunu, hem de insanlığı yaşanabilir bir hayat oluşturmak için ilerletir ve sürekli hak, hukuk ve değerlerin yanında yer alması beklenir.

Günümüzün kapitalist ortamının, değerlerin parasallaştığı yaşam tarzının, bilimi ve onunla uğraşanı materyalleşen metabolizmasına çektiği bir gerçektir. Tam da bu

noktada entelektüel bilim insanı, sorgulayıcı, araştırmacı ve gerçeğin sözcüsü olarak fiktifliğin gerçek yüzünü hem anlamalı hem de anlatmalıdır.

Bilim insanının en önemli özelliği, amacı öğretmek olan öğretmenlik değildir. Esasında bilim insanı öğretmen değildir. Öğretmenliğin, öğretim yapmanın yanında eğitim gibi bir işlevinin de olduğu doğrudur. Esasında öğretmenlik, öğretmenin ve eğitmenin bütünüdür. Bilim insanının öğretmenle benzer yanı sadece formallığıdır. Bir başka ifadeyle, önündeki insanlara bir şeyler anlatmasıdır. Ancak, bu şekilsel bir benzemeden öteye geçemez. Bilim insanının öğretmenden en belirgin farkı, öğretmek ve eğitmek değil, düşünmek, sorgulamak, analiz etmektir. Ve bu düşünme, sorgulama ve analiz etme yeteneğini süreklileştiren ve yaşam tarzı haline getiren bilim insanının duruşu ve işlevi, öğrencisini öğretilmesi ve eğitilmesi gereken bir kişi olarak değil, yaşanabilir bir hayatın doğal unsurları olarak görmesiyle gerçekleşir. Burada gerçekleşen etkileme değil etkilenmedir. Etkilenme için gerekli ortam, bilim insanının düşünsel ortamında her zaman var olmalıdır. Öğrencisi ya da dinleyicileri bu ortama sokar ve onlar etkilenme düzleminden kendini alamazlar.

Bilim insanı, her şeyden önce var olanı sorgulayan ve olması gerekeni hayal edip, onu uğraş edinen kişidir. Bu açıdan, hayata bakışı, evrensel ölçütlerle örtüşmesi dahi-ki çoğunlukla örtüşmez-bu örtüşmemeziğin sıkıntısını, basit, küçük ve sıradan kazanımları elde ederek hafifletmeye çalışmamalıdır. Esasında bilim insanı sıkıntı insanıdır. Mutluluğu arayan ve onun için yaşayan bir insanın, sıkıntıdan hemen kurtulma arzusu olabilir. Ancak, bilim insanı için bu bir kaybediştir. Çünkü bilim insanı, ülkesi, bölgesi ve yaşadığı dünyadaki sorunları kendi sorunları olarak algılar. Evrensel bir düşünme ve bakış açısı vardır ve evrende olan biten her şey onun sorunudur.

Küreselleşme, kendine özgü hayat tarzını oluştururken, kendine özgü bir düşünme ve ahlak olgusu da yaratmıştır ve yaratmaktadır. Bilim insanı küreselleşmenin yada yerelliği öncelik yapan küryerel bir düşünce biçiminin, etik duyguyu, etik düşünmeyi ve etik yaşamayı temel alan evrensel hak ve hukuk bağlamında insanın evrenselleşmesinin yok edilmesinin önüne geçilmesi için çalışır ve temel uğraşısı budur.

Bir başka açıdan entelektüel bilim insanı, diğer insanların muzdarip olduğu sıkıntılarla da karşılaşabilir. Bunlardan en önemlileri arasından biri para, diğeri makam tutkusudur. Hemen tüm ülkelerde bilim insanlarının geliri alt veya orta düzeydedir. Her sıradan insan gibi, onun da yaşaması için gerekli olan temel ve sosyal ihtiyaçları vardır. Hatta belki de daha fazladır. Bilim insanı, bu sorununu büyütmez. Bir başka ifadeyle, işini para amaçlı yapmaz. Parayı da herkes gibi kullanmaz. Örneğin bir ev yada en yeni arabaya sahip olmayı amaç edinemez. Ama bunların olması için çaba sarf eder. Makam elde etmekte onun amacı değildir. Hatta makama oturmamak için gayret sarf eder. Çünkü o, makamın insanı hayata veya hayatın fiktif gerçeklerine sabitlemek gibi bir amacı olduğunu bilir.

Sonuç olarak, entelektüel niteliklerle donanmış bilim insanının yaşanabilir bir hayat oluşturmak için gayret sarf ettiği, küçük, sıradan, günlük çekişmelerle geçen bir hayatın müşterisi olmadığı, yüreğinde sürekli beslediği bir dünyası olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynaklar

- Arslan A 2002. Felsefeye giriş. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aydın H, 2000. Yüksek İslam enstitüleri akademisyenlik özlemi ve akademisyenliğin anatomisi. Ocak Yayınları, Bursa.
- Ayverdi A, 1969. Orta eğitimde ve yüksek eğitimin ilk yıllarında bilim adamı yetiştirme. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Yayınları, sayı: 5, II. Bilim Kongresinde Bilim Adamı Yetiştirme ve Fen Öğretimi Seksiyonuna Sunulan Bazı Tebliğler. Ankara.
- Başkaya F, 1996. Paradigmanın iflası resmi ideolojinin eleştirisine giriş: batılılaşma, Çağdaşlaşma, Kalkınma. Doz Yayınları. Ankara.
- Huxley A, 1996. Kalıcı felsefe, (Latif Boyacı, çev.). İnsan Yayınları. İstanbul.
- İnam A, 1999. Bilimin bin bir yüzü, Vadi Yayınları. Ankara
- Kongar E, 1997. Demokrasi ve laiklik. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Ortaş İ, 2004. Öğretim üyesi ya da bilim insanı kimdir? Pivolka Dergisi, 3(12), 11–16.
- Said WE, 1995. Entelektüel: sürgün, marjinal, yabancı (Tuncay Birkan, çev.). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Unakan M, 2006. Bilim, bilim insanı ve bilimsel etik. <http://www.genbilim.com/content/view/full/841/39/> (26.10.2006 tarihinde indirilmiştir).
- Warburton N, 2000. Felsefeye giriş, (Ahmet Cevizci, çev.). Paradigma Yayınları. İstanbul.
- Yıldırım C, 1996. Bilim felsefesi, Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Yıldırım M. 2006. Bilim Adamı olmak yada ol(a)mamak. <http://www.myildirim.com/bilimadam.html> (28.10.2006 tarihinde indirilmiştir).